

Część 1. Symbolika orła

Kto ty jesteś? Polak mały. Jaki znak twój? Orzeł Biały (...) – napisał w wydanym w 1912 roku wierszu pt. Katechizm polskiego dziecka nieco już dziś zapomniany poeta Władysław Bełza.

Orzeł towarzyszy dziejom państwa i narodu polskiego już od ponad ośmiu stuleci jako: godło herbowe różnych księząt dzielnicowych i królów z rodu Piastów, herb królów elekcyjnych, naczelny symbol Królestwa Polskiego i najważniejsze z godeł na czwórdzielnej tarczy herbowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, herb państwowy II i III Rzeczypospolitej.

Pamiętajmy jednak, że orzeł – najpiękniejszy i najdostojniejszy z ptaków drapieżnych nie jest tylko godłem Polski. Znajdziemy go w herbach wielu współczesnych państw europejskich, np. Niemiec, Austrii lub Rumunii. Oryginalny orzeł dwugłowy, dawny symbol starożytnych Hetytów i cesarzy bizantyńskich, jest obecnie godłem państwowym Rosji, Serbii, Czarnogóry i Albanii. Poza Europą spotkamy orła na fladze Meksyku i wielkiej pieczęci Stanów Zjednoczonych Ameryki. Orzeł sułtana Saladyna zdobi herby wielu współczesnych państw arabskich, np. Egiptu czy Iraku. W dalekiej Azji południowo-wschodniej odpowiednikiem orła jest Ptak Garuda, symbol hinduskiego boga Wisznu, występujący w herbach Tajlandii i Indonezji.

Symbol orła znany był już w 3 tysiącleciu przed Chrystusem w starożytnej Mezopotamii. Używali go Sumerowie, Asyryjczycy, Persowie i Egipcjanie. W starożytnym Egipcie początkowo ważniejszym niż orzeł symbolem był inny ptak – sokół, kojarzony z bogiem Horusem.

W starożytnej Grecji orzeł stał się symbolem (atrybutem) najważniejszego z bogów olimpijskich – gromowładnego Zeusa, którego rzymskim odpowiednikiem był Jowisz kapitoliniński. Był także umieszczany na grobach bohaterów (herosów). Rzymianie uczynili orła – króla ptaków symbolem władzy cesarskiej (imperatorskiej) oraz znakiem wojskowym swoich niezwyciężonych Legionów. Umieszczone na drzewcu srebrne orły (aquila) noszono od I w. pne. na czele oddziałów, broniąc ich w czasie bitew a na postojach przechowując wraz ze skarbem w najlepiej strzeżonym miejscu obozu (pretorium).

To właśnie dzięki tradycji rzymskiej, już od czasów Karola Wielkiego symbolu orła używali także średniowieczni cesarze, będący zarazem władcami Niemiec. W następnych wiekach symbol rzymskiego orła wykorzystywali m.in. Fryderyk Wielki (król Prus), Napoleon I Bonaparte (cesarz Francuzów) a nawet Adolf Hitler (przywódca III Rzeszy).

Dla chrześcijan orzeł z rybą w szponach symbolizował Jezusa Chrystusa, chrzest święty, zbawienie itp. Ptak ten był także atrybutem świętego Jana Ewangelisty oraz obu patronów Polski – świętego Wojciecha i świętego Stanisława.

Część 2. Orły piastowskie

Naturalnym pierwowzorem orła w godle Polski mógł być któryś z gatunków drapieżnych ptaków występujących w naszym kraju. Najczęściej wymienia się w tej roli (orła) bielika zwyczajnego i orła przedniego.

Legenda o trzech braciach: Lechu, Czechu i Rusie, spisana przez polskich kronikarzy w pełnej wersji dopiero w XVI wieku, łączy początki herbu Orzeł Biały z założeniem grodu Gniezno przez Lecha w miejscu licznego występowania orlich gniazd. Legenda ta nie znajduje jednak potwierdzenia w źródłach historycznych.

Po raz pierwszy symbol orła pojawił się w Polsce prawdopodobnie około 1000 roku, na jednej z monet (srebrnym denarze) księcia Bolesława Chrobrego. Niektórzy historycy uważają jednak, że ptak na tej monecie to wcale nie orzeł, lecz paw, kogut lub gołębnica.

Godłem herbowym orzeł stał się w Polsce dopiero ponad dwa wieki później, w okresie rozbięcia dzielnicowego. Około 1220-1230 roku różni książęta z rodu Piastów zaczęli umieszczać na swoich pieczęciach symbol orła, nawiązując do wcześniejszych orłów rzymskich, niemieckich i czeskich. Z czasem orzeł śląski uzyskał barwę czarną, złote pole tarczy i srebrny półksiężyc na piersiach. Dla orła polskiego, używanego przez Piastów w innych dzielnicach, wybrano barwę srebrną czyli białą (symbolizującą czystość i dobro). Białego orła umieszczano w czerwonym polu tarczy (barwa ta symbolizuje przede wszystkim odwagę i waleczność).

Kiedy w końcu XIII wieku niektórzy ambitni książęta podjęli starania o zjednoczenie rozbitej na dzielnice Polski i koronę królewską dla siebie, na głowie Orła Białego zaczęto umieszczać koronę. 26 czerwca 1295 roku książę wielkopolski Przemysław II koronował się na króla Polski, a na swojej pieczęci kazał umieścić ukoronowanego Orła Białego. Datę tę uważa się za moment ustanowienia Orła Białego herbem Królestwa Polskiego. Decyzję poprzednika potwierdzili ostatni królowie z dynastii Piastów – Władysław Łokietek i Kazimierz Wielki, choć mogli równie dobrze uczynić herbem Polski swój znak rodowy – tzw. hybrydę kujawską, przedstawiającą pół orła i pół lwa.

Władysław Łokietek umieścił małą tarczę z Orłem Białym na swoim mieczu koronacyjnym zwanym Szczerbcem, użytym po raz pierwszy podczas krakowskiej koronacji w 1320 roku, który tradycja wiąże z królem Bolesławem Chrobrym.

Orzeł piastowski, który najdoskonalszą formę uzyskał za czasów króla Kazimierza Wielkiego, miał charakterystyczne, zaokrąglone u góry skrzydła, z piórami (lotkami) skierowanymi ku dołowi, pędzłowaty ogon, zakończone trójliściem przepaski przez skrzydła a na głowie otwartą gotycką koronę.

Część 3. Orły i tarcze herbowe Jagiellonów

Jedną z najbardziej znanych historycznych odmian Orła Białego jest tzw. orzeł grunwaldzki. Jego rysunek pochodzi z nagrobka króla Władysława Jagiełły w katedrze na Wawelu. Podobny orzeł był umieszczony na płachcie chorągwi wielkiej ziemi krakowskiej (i zarazem Królestwa Polskiego), która została z wielkim poświęceniem obroniona przez polskie rycerstwo podczas sławnej bitwy z Krzyżakami, stoczonej na polach Grunwaldu 15 lipca 1410 roku.

Od czasów zawarcia unii personalnej z Litwą w 1385 roku, oprócz herbów z samym Orłem Białym, zaczęto także używać wielopolowych tarcz herbowych, na których obok orła umieszczany był herb Wielkiego Księstwa Litewskiego, przedstawiający zbrojnego jeźdźcę, czyli Pogoń. Nad (lub pod) tarczą z tymi herbami połączonych unią krajów jagiellońskich, znajdziemy także mniejszą tarczę zawierającą rodowy herb dynastii Jagiellonów, którym był Podwójny Krzyż.

Herbom Polski i Litwy towarzyszyły także czasem najważniejsze polskie herby ziemskie – Wielkopolski (Bawola Głowa), Kujaw (Pułorzeł-Połułew) i Rusi Czerwonej (wspięty Lew). Tak prezentował się np. herb na pieczęci króla Jana Olbrachta (1492).

Od czasów unii lubelskiej, zawartej w 1569 roku, oficjalnym herbem Rzeczypospolitej Obojga Narodów była tarcza, jak mówią heraldycy, czwórdzielna w krzyż, w której pierwszym (prawym górnym) i czwartym (lewym dolnym) polu umieszczano polskiego Orła Białego, zaś w pozostałych dwóch polach – litewską Pogoń, zazwyczaj na jednolitym czerwonym polu.

W XVI wieku Orzeł Biały uzyskał charakterystyczny kształt, zupełnie inny od XIV-wiecznego orła piastowskiego. Wiązało się to z estetyką nowej epoki w sztuce – renesansu oraz zastępowaniem średniowiecznej tarczy rycerskiej ozdobną formą przypominającą kartkę z podwiniętymi brzegami, czyli tzw. kartuszem herbowym. Orły renesansowe są smukłe, mają sercowaty tors, wydłużoną szyję, skrajne lotki ich skrzydeł podnoszą się pod kątem 90 stopni, a ogon orła uzyskuje bardzo dekoracyjne formy przypominające nieco winorośl.

W okresie „złotego wieku kultury polskiej” – za panowania Zygmunta I Starego i Zygmunta II Augusta przez pierś i skrzydła orła przeplatano zwykle łańciskie inicjały imienia monarchy. Były to litery „S” (od imienia Sigismundus czyli Zygmunt) oraz „SA” (Sigismundus Augustus). Kolejni królowie elekcyjni

także nawiązywali do tej tradycji, np. za czasów Zygmunta III Wazy pierś Orła Białego zdobiły czasami litery „ST” (Sigismundus Tertius czyli Zygmunt Trzeci).

Do kształtu orłów renesansowych z czasów ostatnich Jagiellonów bardzo chętnie powracano w epokach późniejszych, w XIX i XX wieku, bo kojarzyły się z polskim „złotym wiekiem”.

Część 4. Rzeczpospolita Obojga Narodów

W czasach nowożytnych, częściej niż inicjały królewskie, umieszczano na piersiach Orła Białego lub na specjalnej małej tarczy (zwanej tarczą sercową), na środku czwórpolowej tarczy herbowej Rzeczypospolitej z Orłem i Pogonią, herby rodowe naszych kolejnych królów elekcyjnych.

W okresie krótkiego panowania Henryka Walezego były to Lilie Walezjuszy. Pierś polskiego Orła Białego za czasów wojowniczego Stefana Batorego zdobił jego rodowy herb węgierski - Kły. Przez 100 lat rządów w Rzeczypospolitej szwedzkiej dynastii Wazów, Orłowi i Pogoni towarzyszył herb rodowy Vasa przedstawiający Snopek zboża oraz szwedzkie lwy, korony i order Złotego Runa. Król Michał Wiśniowiecki umieszczał na środku tarczy herbowej Rzeczypospolitej swój rodowy, książęcy herb Korybut, a Stanisław Leszczyński – herb szlachecki Wieniawa. W okresie panowania Augusta II Mocnego i Augusta III – tarczom herbowym Rzeczypospolitej towarzyszyły wielopolowe herby dynastii Wettynów saskich, zaś za panowania ostatniego króla Polski – Stanisława Augusta Poniatowskiego – herb rodowy Ciołek, przedstawiający młodego byczka.

Najważniejszą rolę propagandową odegrał herb rodowy Sobieskich – Janina. Przedstawiał on tarczę w tarczy. Tarczę na piersi polskiego Orła Białego chętnie interpretowano jako symbol króla Jana III Sobieskiego, zwycięskiego wodza i obrońcy Rzeczypospolitej (przedmurza chrześcijaństwa) oraz całej Europy przed muzułmańskimi Turkami.

W czasach nowożytnych zmieniła się także forma korony nad tarczą herbową Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a następnie na głowie Orła Białego. Dawną, średniowieczną królewską koronę otwartą (z tzw. kwiatonami w formie lilii heraldycznych) zamieniono na cesarską koronę zamkniętą (zwieńczoną dwoma pałkami z okrągłą sferą i krzyżem u góry). Symbolizowało to pełną suwerenność polskich władców i ich władzę równą cesarskiej. Zamknięcia korony, zarówno tej herbowej, jak i prawdziwej, używanej podczas hołdów i koronacji, dokonali Jagiellonowie – królowie Jan Olbracht, Aleksander i Zygmunt Stary na przełomie XV i XVI wieku. Na głowie Orła Białego zamknięta korona pojawiła się po raz pierwszy w okresie „złotego wieku”, ale ostatecznie wyparła koronę otwartą dopiero w XVIII stuleciu.

W XVII-XVIII wieku zaczęto używać tzw. herbu wielkiego Rzeczypospolitej. Tarczę herbową z Orłem i Pogonią oraz godłami rodowymi królów elekcyjnych umieszczano na wspianiałym, podbitym gronostajami królewskim płaszczu heraldycznym. Z obu stron podtrzymywały ją postacie zwane trzymaczami, którymi bywały w różnych czasach: anioły lub lwy (XV wiek), postacie kobiece symbolizujące pokój (Pax), wojnę (Bellona) (XVII wiek) lub sprawiedliwość (Iustitia) (XVIII wiek). Tarczę otaczały wstęgi orderowe, np. pierwszego polskiego orderu Orła Białego, ustanowionego w 1705 roku przez króla Augusta II Mocnego.

W czasach nowożytnych zmieniał się także kilkakrotnie kształt herbowego Orła Białego, formy renesansowe zastąpiły manierystyczne, barokowe, wreszcie w 2. połowie XVIII wieku – klasycystyczne. Ta ostatnia stylizacja, którą łatwo rozpoznać po smukłej postaci orła, niedużym ogonie i wyraźnie wygiętych ku górze skrajnych lotkach pierzastych skrzydeł, okazała się bardzo trwała, przetrwała zabory i powróciła w 1919 roku.

Część 5. Symbolika narodowa w okresie rozbiorów

W okresie panowania Augusta II Mocnego i Stanisława Augusta Poniatowskiego po raz pierwszy na czapkach żołnierzy różnych polskich oddziałów zaczęto umieszczać wykonane z metalu orły wojskowe. Początkowo trzymały one w łapach insygnia królewskie – miecze, berła i jabłka. W okresie Księstwa Warszawskiego, w latach 1809-1812 ukształtowała się nowa forma polskiego orła wojskowego. Był to wycięty z blachy, smukły orzełek w stylizacji klasycystycznej, który „przysiadł” na tzw. tarczy Amazonek (greckiej pelcie). Na tarczy tej umieszczano numery poszczególnych oddziałów. Ten polski orzełek wojskowy z początku XIX wieku okazał się bardzo trwały. Jego zmniejszoną wersję (początkowo pozbawioną korony) zaczęli 100 lat później umieszczać na swych maciejówkach strzelcy, a potem legionści z I Brygady Legionów dowodzonej przez Józefa Piłsudskiego. Orzełek ten stał się wzorem dla orłów wojskowych używanych w okresie II Rzeczypospolitej i od 1993 roku do chwili obecnej.

Po 3 rozbiorze Polski (1795) i utracie niepodległości Orzeł Biały stracił swą najważniejszą pozycję na tarczach herbowych kolejnych tworów politycznych, które powstawały na naszych ziemiach. Już w oficjalnym herbie zależnego od napoleońskiej Francji Księstwa Warszawskiego (1807-1815) polskiego Orła Białego umieszczono w drugim – lewym heraldycznym polu tarczy herbowej. Pole ważniejsze – prawe zajmował herb rodowy Wettynów saskich, czyli księcia warszawskiego Fryderyka Augusta (wnuka Augusta III).

Jeszcze gorzej, z punktu widzenia polskiej tradycji narodowej, prezentował się oficjalny herb zjednoczonego z Rosją Królestwa Polskiego (1815-1867), gdzie niewielkich rozmiarów Orzeł Biały

znalazł się na owalnej tarczy i płaszczu królewskim, umieszczonym na piersi wielkiego, czarnego, dwugłowego, rosyjskiego orła imperatorskiego. Zupełnie podobnie prezentował się herb rządzonego przez Prusaków Wielkiego Księstwa Poznańskiego (mały polski Orzeł Biały na piersiach wielkiego czarnego orła pruskiego). Wyraźnie było widać kto tu rządzi!

Nic więc dziwnego, że herby z dwugłowym orłem carskim były zrywane i niszczone przez polskich patriotów podczas wszystkich kolejnych powstań i manifestacji patriotycznych. Powstańcze Rządy Narodowe i oddziały zbrojne przyjmowały więc własne symbole, zupełnie inne. Podczas powstania listopadowego (1830-1831) na pieczęciach umieszczono dwudzielną tarczę herbową z polskim Orłem Białym i litewską Pogonią. Tarczę herbową przykryto królewską koroną, choć już wtedy budziła ona pewne opory środowisk republikańskich. Oba godła umieszczono w czerwonym polu, od czego pochodzą biało-czerwone barwy polskiej flagi narodowej.

Różne stronnictwa polityczne Wielkiej Emigracji po upadku powstania listopadowego w swojej symbolice odwoływały się do Orła Białego, nie zawsze był to jednak orzeł ukoronowany. Zwolennikami tego symbolu byli głównie monarchiści skupieni wokół Hotelu Lambert księcia Adama Czartoryskiego. Towarzystwo Demokratyczne Polskie, przywódcy powstania krakowskiego 1846 roku i inne grupy republikańskie umieszczały na swych sztandarach orła bez korony. Czasem królewską koronę zastępowano czymś innym, np. czapką frygijską (spopularyzowany przez rewolucję francuską symbol wyzwolonych niewolników), czapką konfederatką zatknietą na pice (polski odpowiednik czapki frygijskiej), krzyżem (jak w legionie formowanym w 1848 roku we Włoszech przez Adama Mickiewicza) lub okiem Opatrzności Bożej (jak na wspólnych grobach polskich emigrantów na paryskim cmentarzu Montmartre). Orła Białego bez korony uważano za symbol narodu polskiego pozbawionego w wyniku tragedii zaborów własnego państwa.

Podczas powstania styczniowego (1863-1864) Rząd Narodowy kazał umieścić na swych pieczęciach nietypową trójdzieloną tarczę herbową. Polskiemu Orłowi Białemu (bez korony, ale za to z mieczem i krzyżem w szponach) towarzyszyła litewska Pogoń oraz jeszcze jeden symbol – Archanioł Michał (z mieczem i tarczą), który miał symbolizować trzecią część przyszłej wolnej Polski – Ruś (Ukrainę). Tarcza ta była zwieńczona królewską koroną. Zarówno w czasie tego powstania, jak i później, na bardzo popularnych na początku XX wieku pocztówkach patriotycznych, tym trzem godłom towarzyszyła jeszcze często postać Matki Boskiej Częstochowskiej z Dzieciątkiem jako symbol religii i tradycji rzymsko-katolickiej.

Część 6. Dzieje Orła Białego w XX wieku

Początek XX wieku i okres I wojny światowej (1914-1918) to czas poszukiwań odpowiedniej symboliki dla odradzającej się niepodległej Rzeczypospolitej Polskiej. Różni artyści, wydawcy, działacze polityczni, społeczni, dowódcy wojskowi i zwykli ludzie przy różnych okazjach, np. kolejnych rocznic uchwalenia Konstytucji 3 Maja, śmierci Tadeusza Kościuszki czy wybuchu powstań listopadowego i styczniowego, chętnie odwoływali się do polskiej symboliki narodowej. Rysowano Orła Białego w różnych historycznych kostiumach: klasycystycznych, renesansowych, barokowych, piastowskich, czasem tworzone zupełnie nowe, mniej lub bardziej udane jego wersje. Niektóre z tych orłów miały na głowach otwarte lub zamknięte korony, a inne były pozbawione tego królewskiego insygnium.

Czasem, lecz coraz rzadziej, polskiemu Orłowi towarzyszyła litewska Pogoń. Po raz ostatni dwudzielnej tarczy z Orłem i Pogonią użyto w symbolice państwowej tzw. Litwy Środkowej (Wileńszczyzny), tworu politycznego stworzonego w wyniku tzw. buntu gen. Lucjana Żeligowskiego w 1920 roku, wcielonego do Polski już dwa lata później.

Rada Regencyjna i jej rządy działające w latach 1917-1918 pod kuratelą niemieckich okupantów, preferowały symbol Orła Białego ukoronowanego we własnej, oryginalnej stylizacji, najbardziej podobnej do historycznych wzorów renesansowych.

W chwili, gdy 11 listopada 1918 roku odrodziła się niezależna Rzeczpospolita Polska, odrzucono jednak projekty herbu państwowego z poprzednich lat, jako kojarzące się z niepopularną i zależną od okupantów władzą. Minister spraw wewnętrznych w socjalistycznym rządzie premiera Jędrzeja Moraczewskiego – Stanisław Thugutt posunął się nawet dalej, próbując specjalnym rozporządzeniem pozbawić polskiego orła korony. Nie weszło ono jednak w życie. W wyniku dyskusji, jaka się wówczas toczyła, uznano, że w XX wieku korona na głowie orła nie musi już oznaczać ustroju monarchicznego, ale raczej suwerenność państwową nowej, niepodległej republiki.

W dniu 1 sierpnia 1919 r. Sejm Ustawodawczy przyjął Ustawę o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej. Postanowiono, że Polska po 123 latach niewoli miała odzyskać godło podobne do tego, które straciła w okresie rozbiorów. Zdecydowano się więc na orła w stylizacji klasycystycznej, bardzo podobnej do tej z czasów ostatniego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i powstania listopadowego, którego umieszczono w tzw. tarczy nowożytnej francuskiej (prostokątnej, zakończonej u dołu tzw. jęczyzkiem). Ta forma Orła Białego, choć niezbyt udana pod względem plastycznym i mocno krytykowana, przetrwała aż do 1927 roku.

Nową wersję herbu państwowego, niemal identyczną ze współczesną, opracował profesor Politechniki Warszawskiej, wybitny architekt i grafik Zygmunt Kamiński. Została ona wprowadzona

Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej w dniu 13 grudnia 1927 r. Autor tego projektu, bardzo udanego pod względem plastycznym, choć niezbyt popranego heraldycznie, nawiązał głównie do tradycji renesansowych (medal pamiątkowy z czasów Zygmunta Starego). Projekt ten jest eklektyczny, znajdziemy w nim także pewne elementy XIV i XVII-wieczne. Falę krytyki wywołały zwłaszcza dwa detale tego projektu: otwarta korona na głowie Orła Białego (w przeciwieństwie do tej z 1919 roku pozbawiona krzyża) i tajemnicze gwiazdki na końcu przepasek na skrzydłach orła (interpretowane jako tajne symbole bolszewickie lub masońskie). Krytyka ta była głównie polityczna, a jej autorami – publicyści związani ze środowiskami narodowymi, bo wybór nowej wersji herbu państwowego niemal zbiegł się w czasie z majowym przewrotem politycznym marszałka Józefa Piłsudskiego.

Mimo ostrej krytyki, Orzeł Biały projektu Z. Kamińskiego przetrwał w wersji nie zmienionej do wybuchu II wojny światowej, a następnie na emigracji we Francji i Wielkiej Brytanii. 11 listopada 1956 roku dodano tylko do korony na głowie Orła Białego dwa pałąki z krzyżykiem. W dniu 24 grudnia 1990 roku ostatni Prezydent RP na Uchodźstwie – Ryszard Kaczorowski przekazał na Zamku Królewskim w Warszawie demokratycznie wybranemu Prezydentowi Lechowi Wałęsie przedwojenne insygnia prezydenckie, w tym proporzec z Orłem Białym z 1927 roku.

Ostatni ostry zakręt w dziejach polskiej symboliki państwowej stanowi okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, kiedy komuniści z przyczyn ideologicznych odrzucili królewską koronę zdobiącą głowę Orła Białego. Początkowo poszukiwali oni własnego, lepszego projektu godła, nawiązującego do średniowiecznych orłów piastowskich (bo w wyniku ustaleń konferencji w Jańcu i Poczdamie Polska miała wrócić do granic z czasów pierwszych Piastów). Zlecenie na projekt takiego orła na potrzeby żołnierzy z formowanej w Sielcach nad Oką I Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki (załączek Ludowego Wojska Polskiego), dostała w 1943 r. od Wandy Wasilewskiej Janina Broniewska, żona znanego poety Władysława. Z powodu braku lepszych źródeł, wybrała ona projekt orła autorstwa XIX-wiecznego rzeźbiarza Zygmunta Vogla, umieszczony w 1825 r. na nagrobku księżąt Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego w katedrze płockiej. Ten nieheraldyczny, brzydki, pokracczny orzeł przezywany był z rosyjska „kuricą”. W 1944 roku miał on szansę stać się oficjalnym godłem Polski Ludowej, rządzonej przez komunistów wiernych Stalinowi. Nowe, komunistyczne władze nie zdecydowały się jednak na zatwierdzenie tego nieudanego projektu.

W 1947 roku ogłoszono konkurs na nowy projekt orła piastowskiego, który przyniósł kilka znacznie lepszych pomysłów, np. autorstwa Stanisława Byliny (orzeł wzorowany na tym z pieczęci księżąt piastowskich XIII wieku). Jednak i te projekty nie doczekały się zatwierdzenia ustawowego. Postanowiono więc „zdjąć koronę” z głowy orła „sanacyjnego” projektu prof. Z. Kamińskiego z 1927

roku. Takiego właśnie orła umieszczono na druku stalinowskiej Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w 1952 roku oraz w kolejnych jej wydaniach. W wyniku tej operacji herbowy Orzeł Biały stracił nie tylko odwieczny symbol suwerenności państwowej, ale i wypracowane przez artystę proporcje, z krótszą szyją znacznie gorzej prezentował się np. na okrągłych monetach.

Wszystkie środowiska opozycyjne wobec władz komunistycznych: te związane z Armią Krajową i rządem londyńskim, z ruchem narodowym i ludowcami, różne oddziały leśne „żołnierzy wyklętych” działające do końca lat 40. oraz odradzająca się w latach 70. i 80. opozycja demokratyczna, środowiska związane z Komitetem Obrony Robotników (KOR), Konfederacją Polski Niepodległej (KPN), wreszcie z Niezależnym Samorządnym Związkiem Zawodowym „Solidarność”, zgodnie odrzucały pozbawienie Orła Białego królewskiej korony, jako zamach na niepodległość Polski i widoczny znak zależności od potężnego sąsiada – Związku Radzieckiego. W prasie drugiego obiegu, na plakietkach, ulotkach, kartach i znaczkach pocztowych wydawanych przez opozycję umieszczano różne historyczne orły – piastowskie, jagiellońskie, barokowe i klasycystyczne, tarcze herbowe dawnej Rzeczypospolitej z Orłem i Pogonią, godła z okresu XIX-wiecznych powstań narodowych. Najchętniej odwoływano się do orła z 1927 roku, ale czasem do tego z 1919 roku.

Nic więc dziwnego, że jednym z pierwszych posunięć nowych władz po wyborach 4 czerwca 1989 roku, wygranych przez solidarnościową opozycję, była zmiana oficjalnej nazwy państwa i herbu. Z inicjatywą ustawodawczą w tej sprawie wystąpił ówczesny prezydent – generał Wojciech Jaruzelski na ostatnim posiedzeniu Sejmu PRL X kadencji (tzw. kontraktowego) w dniu 29 grudnia 1989 r. Zmieniono wówczas konstytucję, przywrócono dawną nazwę państwa (Rzeczpospolita Polska) oraz herb Orzeł Biały w koronie. Ze względu na pośpiech wywołany okolicznościami politycznymi, nie zdecydowano się na zaprojektowanie Orła Białego zupełnie od nowa, zgodnie z nowoczesną stylistyką i zasadami heraldyki. Przyjęto więc projekt Z. Kamińskiego z 1927 roku, tylko nieznacznie poprawiony przez Andrzeja Heidricha (zlikwidowano złoty otok wokół tarczy, zwężono i zaokrąglono ją u dołu, ukryto kontrowersyjne gwiazdki na skrzydłach).

Po krótkiej dyskusji parlamentarnej ten wzór Orła Białego został przyjęty przez Sejm w dniu 9 lutego 1990 r. i obowiązuje do chwili obecnej. Jedyna kontrowersja dotyczyła formy korony na głowie orła. Mimo oporu części posłów (Marek Jurek, Stefan Niesiołowski) większość posłów zdecydowała się na jednak na koronę otwartą bez krzyża. Wspomniana uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej sprzed niemal ćwierćwiecza stanowi ostatni etap tysiącletniej ewolucji starożytnego symbolu orła w roli emblematu narodowego Polski i Polaków.